

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

Факультет соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації

Кафедра соціальної роботи

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Методичні вказівки до семінарських занять

для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освіти

за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

галузь знань 23 Соціальна робота

Рекомендовано до друку
на засіданні кафедри соціальної роботи
Національного університету «Чернігівська
політехніка»,
протокол № 5 від 5 травня 2023 р.

Чернігів 2023

Проблеми соціальної роботи та соціальної політики. Методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота»/ Укл.: Кривоконь Н.І., Захаріна М.І. 2-ге вид. доп. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – 35 с.

Укладачі: Кривоконь Н.І., докт. психол. наук, професор
Захаріна М.І., канд..філ.наук, доцент кафедри соціальної роботи

Рецензент: Чепурна Ганна Леонідівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій НУ «Чернігівська політехніка»

Відповідальний за випуск: НАГОРНА НАДІЯ СЕРГІЇВНА,
кандидат психологічних наук, доцент,
декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації НУ «Чернігівська політехніка»

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні» містять мету, предмет та обсяг годин навчальної дисципліни. Для перевірки рівня засвоєння знань з курсу запропоновано план семінарського заняття та акцентовано на основні моменти, на які треба звернути увагу при підготовці до заняття. До кожної теми надається перелік інформаційних джерел, які можуть використовуватись з метою підготовки до виконання практичних завдань. Вказівки розроблені для удосконалення роботи здобувачів вищої освіти при підготовці до семінарських занять.

Методичні вказівки призначено для здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньою програмою «Соціальна робота», викладачів, фахівців з соціальної роботи.

ЗМІСТ

Передмова	6
1. Програма навчальної дисципліни «Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні»	7
1 Тематика практичних занять	11
Тема 1. Сучасні підходи до визначення поняття ісоціальної роботи.	12
1.1 План заняття	12
1.2 Особливості підготовки до заняття	12
1.3 Питання до самоперевірки та аудиторного контролю знань	12
Тема 2. Теоретико-практичні засади соціальної роботи. Особливості об'єктів, предметів і суб'єктів соціальної роботи	13
2.1 План заняття	13
2.2 Особливості підготовки до заняття	13
2.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	13
Тема 3. Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи	15
3.1 План заняття	15
3.2 Особливості підготовки до заняття	15
3.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	16
Тема 4. Україна як соціальна держава. Поняття і держави загального добробуту	17
4.1 План заняття	17
4.2 Особливості підготовки до заняття	17
4.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	18
Тема 5. Характеристика суб'єктів соціальної політики держави в умовах сьогодення. Методи аналізу соціальної політики держави	19
5.1 План заняття	19
5.2 Особливості підготовки до заняття	20
5.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	20
Змістовий модуль 3. Проблеми соціальної роботи в контексті системи соціального захисту	21
Тема 6. Поняття про соціальну безпеку громадян.	21

6.1 План заняття	21
6.2 Особливості підготовки до заняття	21
6.3. Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	22
Тема 7. Соціально-економічні показники розвитку України.	23
7.1 План заняття	23
7.2 Особливості підготовки до заняття	23
7.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	24
Тема 8. Характеристика бідності як соціальної проблеми.	25
8.1 План заняття	25
8.2 Особливості підготовки до заняття	25
8.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	26
Тема 9. Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практика	27
9.1 План заняття	27
9.2 Особливості підготовки до заняття	27
9.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	27
Змістовий модуль 4. Соціальна сфера держави	28
Тема 10. Соціальна сфера, її складові	28
10.1 План заняття	28
10.2 Особливості підготовки до заняття	28
10.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	28
Тема 11. Якість життя населення	29
11.1 План заняття	29
11.2 Особливості підготовки до заняття	29
11.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	29
Тема 12. Розвиток соціальних послуг в Україні	30
12.1 План заняття	30
12.2 Особливості підготовки до заняття	30
12.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	30

Змістовий модуль 5. Проблеми професійного становлення соціальних працівників	31
Тема 13. Самовдосконалення та волонтерська діяльність у формуванні професійної самосвідомості соціальних працівників	31
13.1 План заняття	31
13.2. Особливості підготовки до заняття	31
13.3 Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань	31
Рекомендована література	33

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні» пропонується до вивчення здобувачам I курсу магістратури спеціальності «Соціальна робота». Даний предмет передбачає систематизацію, упорядкування та оновлення у відповідності з новими вимогами часу сукупності знань та вмінь, отриманих майбутніми фахівцями у попередні роки в ході професійної підготовки. Оскільки упродовж навчання соціальна ситуація в державі змінювалась, соціальна сфера та її складові постійно перебували в стані реформування та відновлення, соціальна політика наповнювалась новим змістом та напрямками, а діяльність самих соціальних працівників в нашій державі характеризується інноваційністю та новими формами та методами роботи, - майбутнім спеціалістам необхідно мати осучаснені систематизовані та актуалізовані уявлення стосовно основних проблем соціальної роботи та соціальної політики в суспільстві.

Основною метою даного навчального курсу є закріплення та поглиблення концептуальних основ соціальної роботи та соціальної політики в Україні на сучасному етапі, формування у майбутніх соціальних працівників знань щодо сучасного стану системи соціальної роботи в державі, актуальних проблеми і перспектив розвитку соціальної сфери. Крім того, в результаті оволодіння програмним матеріалом, здобувачі повинні закріпити навички соціально-діагностичної діяльності, вміння застосовувати інноваційні форми і методи соціальної роботи, а також навички оцінювання ситуацій з урахуванням сучасного стану речей в соціальній сфері держави.

Крім того, важливим завданням при вивченні дисципліни є продовження формування деонтологічного та творчого підходу у майбутніх фахівців, сприяння впровадженню гуманістичної спрямованості соціальної роботи, вдосконалення теоретичного і практичного досвіду соціальної допомоги.

Основним предметом вивчення навчальної дисципліни є специфіка актуальних проблем соціальної роботи та соціальної політики в Україні та світі.

Курс розрахований на 180 годин, з яких, - 50 аудиторні заняття, здобувачам пропонується 26 годин лекційних, 24 годин, - семінарських занять, 130 годин – самостійна робота. Форма кінцевого контролю знань, - залік (у I семестрі) та іспит (у II семестрі).

Вивчення дисципліни передбачає міжпредметні зв'язки з навчальними дисциплінами «Методика і технологія соціальної роботи», «Теорія соціальної роботи», «Основи соціальної політики», «Менеджмент соціальної роботи», «Теорія соціального управління» та ін.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Тема 1. Сучасні підходи до визначення поняття «соціальна робота».

Актуальність проблем соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Підходи до тлумачення дефініції «соціальна робота». Аналіз з точки зору теорії соціальної роботи. Теоретичний підхід до визначення поняття «соціальна робота». Практичний підхід. Нагальні соціальні проблеми суспільства. Особливості понятійно-категоріального апарату соціальної роботи. Проблеми у формуванні теорії соціальної роботи як науки. Визначення «поняття», «термін», «категорія», «понятійно-категоріальний апарат». Підходи до класифікації основних груп понять в соціальній роботі.

Тема 2. Теоретико-праксеологічні засади соціальної роботи. Особливості об'єктів, предметів і суб'єктів соціальної роботи

Взаємозв'язок теорії і практики соціальної роботи. Моделі професійної взаємодії в соціальній роботі. Основні напрямки теоретичних концепцій. Особливості формування теорій соціальної роботи. Соціономічні та різнопредметні теорії та концепції. Підходи до класифікації суб'єктів соціальної роботи.

Тема 3. Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи

Проблеми становлення теоретичної та методологічної бази сучасної соціальної роботи. Моделювання в соціальній роботі. Основні види моделей діяльності соціального працівника. Характеристика цілей і завдань соціального моделювання. Вимоги до моделей соціальних явищ і процесів. Методи прогнозування та моделювання в соціальній роботі. Основні типи моделей. Проблеми соціального моделювання..

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Тема 4. Україна як соціальна держава. Поняття «держави загального добробуту»

Характеристика ознак соціальної держави. Теоретико-методологічні засади розвитку, цілі та пріоритети соціальної держави. Роль соціальної роботи у формуванні соціальної держави. Держава загального добробуту. Основні функції та моделі соціальної держави. Соціал-демократична модель. Консервативна модель. Ліберальна модель. Формування України як держави загального добробуту. Передумови та перспективи розвитку України як соціальної держави.

Тема 5. Характеристика суб'єктів соціальної політики держави в умовах сьогодення. Методи аналізу соціальної політики держави

Основні підходи до соціальної політики. Об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на реалізацію соціальної політики. Проблеми реалізації соціальної політики в Україні на сучасному етапі. Суть і структура соціальної сфери держави. Роль та місце громадських організацій в процесі формування соціальної політики. Основні методи аналізу соціальної політики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Тема 6. Поняття про соціальну безпеку громадян.

Соціальний захист та соціальне забезпечення громадян. Принципи, функції та складові соціального захисту в державі

Механізми та складові соціальної безпеки держави. Зміст понять «соціальна безпека», «соціальна небезпека», «соціальна захищеність». Основні об'єкти соціальної безпеки в суспільстві. Зміст та підходи сучасної соціальної політики та соціальної роботи. Основні структурні компоненти, що належать до складу механізму забезпечення соціальної безпеки. Модель «людська безпека».

Тема 7. Соціально-економічні показники розвитку України.

Економічні та соціальні показники суспільного розвитку в аспекті соціальної безпеки та соціальної захищеності. Характеристика соціального захисту та соціального забезпечення. Основні принципи соціального захисту в державі. Функції соціального захисту та особливості їх реалізації в нашому суспільстві. Соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги.

Тема 8. Характеристика бідності як соціальної проблеми.

Визначення нагальних соціальних проблем: малозабезпеченість та бідність. Актуальний досвід по вирішенню та/або пом'якшенню проблеми бідності. Характеристика поняття «бідність». Порівняння категорій «бідність» та «багатство». Аналіз основних критеріїв та показники, що виступають індикаторами бідності. Основні нормативні документи, котрі регламентують дані процеси. Проблеми дієвості/результативності нормативних документів. Соціальна допомога як одного із шляхів пом'якшення бідності.

Тема 9. Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практика

Методологічні аспекти гуманітарної політики. Суть, зміст, структура та головні напрямки реалізації гуманітарної політики в Україні. Першочергові завдання державної гуманітарної політики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. СОЦІАЛЬНА СФЕРА ДЕРЖАВИ

Тема 10. Соціальна сфера, її складові

Соціально-економічна роль соціальної сфери. Освітній сектор соціальної сфери країни. Система охорони здоров'я як базова соціальна сфера. Інші галузі соціальної сфери. Моделі політики розвитку соціальної сфери.

Тема 11. Якість життя населення

Вимірювання якості життя: існуючі підходи. Зарубіжний досвід вимірювання якості життя: можливості міжнародних порівнянь. Підходи до вимірювання якості життя населення в окремих країнах. Досвід виміру окремих компонентів якості життя населення в Україні. Концептуальні підходи до вимірювання якості життя в Україні.

Тема 12. Розвиток соціальних послуг в Україні

Міждисциплінарний зміст поняття «Соціальні послуги». Соціально-психологічний аналіз надання соціальних послуг як професійної діяльності. Сучасний стан і перспективи

розвитку соціальних послуг в Україні. Складові моделі соціально-психологічного забезпечення розвитку соціальних послуг.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Тема 13. Самовдосконалення та волонтерська діяльність у формуванні професійної самосвідомості соціальних працівників

Основні напрямки самовдосконалення майбутніх працівників. Професійне самовдосконалення майбутніх працівників. Формування професійної компетенції. Професійна адаптація та побудова кар'єри. Основні складові професійного досвіду соціальних працівників. Основні мотиви волонтерської допомоги, її значення, можливостей та шляхів здійснення.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин для денної / заочної форми навчання					СРС
	Всього	у тому числі				
		Лек.	Прак.	Лаб.	Інд.	
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Концептуальні засади соціальної роботи та соціальної політики в Україні						
Тема 1. Сучасні підходи до визначення поняття «соціальна робота». Актуальність проблем соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства	14/12	2	-	-	-	10/12
Тема 2. Теоретико-праксеологічні засади соціальної роботи. Особливості об'єктів, предметів і суб'єктів соціальної роботи	14/14	2	2	-	-	10/14
Тема 3. Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи	14/12	2	2	-	-	10/12
Разом за змістовим модулем 1	42/38	6	4	-	-	30/38
Змістовий модуль 2. Актуальні проблеми соціальної політики в Україні						
Тема 4. Україна як соціальна держава. Поняття «держави загального добробуту».	14/14	2/2	2	-	-	10/12
Тема 5. Характеристика суб'єктів соціальної політики держави в умовах сьогодення. Методи аналізу соціальної політики держави	14/18	2/2	2/2	-	-	10/14
Разом за змістовим модулем 2	28/32	4/4	4/2	-	-	20/26

Змістовий модуль 3. Проблеми соціальної роботи в контексті системи соціального захисту						
Тема 6. Поняття про соціальну безпеку громадян. Сучасні уявлення про соціальний захист та соціальне забезпечення громадян. Принципи, функції та складові соціального захисту в державі	14/15	2/2	2/1	-	-	10/12
Тема 7. Соціально-економічні показники розвитку України	14/17	2/1	2/2	-	-	10/14
Тема 8. Характеристика бідності як соціальної проблеми. Стисла характеристика основних понять, що виступають індикаторами бідності. Особливості підходів до вирішення проблем бідності в Україні	14/14	2	2	-	-	10/14
Тема 9. Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практик	12/14	2	2	-	-	10/12
Разом за змістовим модулем 3	84/60	8/3	8/3	-	-	40/52
Змістовий модуль 4. Соціально-педагогічні аспекти соціальної роботи						
Тема 10. Соціальна сфера, її складові.	14/15	2/2	2/1	-	-	10/12
Тема 11. Якість життя населення	14/13	2	2	-	-	10/13
Разом за змістовим модулем 4	28/28	4/2	4/1	-	-	40/70
Змістовий модуль 5. Проблеми професійного становлення соціальних працівників						
Тема 12. Розвиток соціальних послуг в Україні	14/15	2/1	2/2	-	-	10/12
Тема 13. Самовдосконалення та волонтерська діяльність у формуванні професійної самосвідомості соціальних працівників	12/14	2	2	-	-	10/14
Разом за змістовим модулем 5	26/29	4/1	4/2	-	-	20/26
Усього годин за дисципліну	180/180	26/10	24/8	-	-	130/62

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д/з)
1	Теоретико-практичні засади соціальної роботи. Особливості об'єктів, предметів і суб'єктів соціальної роботи	2
2	Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи	2
3	Україна як соціальна держава. Поняття «держави загального добробуту».	2
4	Характеристика суб'єктів соціальної політики держави в умовах сьогодення. Методи аналізу соціальної політики держави	2/2
5	Поняття про соціальну безпеку громадян. Сучасні уявлення про соціальний захист та соціальне забезпечення громадян. Принципи, функції та складові соціального захисту в державі	2/1
6	Соціально-економічні показники розвитку України	2/2
7	Характеристика бідності як соціальної проблеми. Стисла характеристика основних понять, що виступають індикаторами бідності. Особливості підходів до вирішення проблем бідності в Україні	2
8	Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практик	2
9	Соціальна сфера, її складові.	2/1
10	Якість життя населення	2
11	Розвиток соціальних послуг в Україні	2/2
12	Самовдосконалення та волонтерська діяльності у формуванні професійної самосвідомості соціальних працівників	2
	Разом	24/8

1 ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Сучасні підходи до визначення поняття «соціальна робота».

План

1. Актуальність проблем соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства.
2. Підходи до тлумачення дефініції «соціальна робота». Аналіз з точки зору теорії соціальної роботи.
3. Теоретичний підхід до визначення поняття «соціальна робота». Практичний підхід. Нагальні соціальні проблеми суспільства.
4. Особливості понятійно-категоріального апарату соціальної роботи.
5. Проблеми у формуванні теорії соціальної роботи як науки.
6. Визначення «поняття», «термін», «категорія», «понятійно-категоріальний апарат».
7. Підходи до класифікації основних груп понять в соціальній роботі.

Особливості підготовки до заняття

Основним завданням для здобувачів при підготовці по даній темі є визначити місце соціальної роботи в системі гуманітарних знань та вяснити роль даного виду діяльності на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

При розгляді першого запитання варто зосередитись на різноманітних підходах до тлумачення дефініції «соціальна робота». Зокрема, здобувачі повинні запропонувати декілька визначень соціальної роботи з різних джерел та проаналізувати ці визначення з точок зору теорії соціальної роботи (суто науковий підхід), можливості опису соціальної роботи як практичної діяльності (практичний підхід), а також з урахуванням доступності розуміння запропонованих визначень для непрофесіоналів (наприклад, клієнтів).

Друге питання передбачає аргументування вивчення предмета «Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні» для майбутніх спеціалістів, а також вяснення можливих питань, що складатимуть труднощі у засвоєнні визначених тем.

Розриваючи третє питання, потрібно навести перелік існуючих нагальних соціальних проблем суспільства, вказати на причини їх виникнення та можливі негативні перспективи їх розвитку. Потім здобувачі повинні продемонструвати на конкретних прикладах, яким чином соціальна робота покликана пом'якшити чи сприяти вирішенню зазначених суспільних проблем.

При підготовці рефератів бажано висвітлити історичні аспекти розвитку соціальної роботи (короткий історичний нарис розвитку соціальної роботи як практичної діяльності та галузі гуманітарних знань) (1 тема); описати особливості розвитку соціальних відносин в Україні на сучасному етапі та зазначити роль соціальної роботи в їх регулюванні (2 тема); спираючись на статистичні показники та дані опитувань громадян коротко охарактеризувати проблеми суспільства, що викликають найбільші труднощі та вказати на можливі напрямки соціальної роботи, котрі покликані покращити соціальну ситуацію.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Проаналізуйте сучасні підходи до визначення поняття «соціальна робота».
2. В чому полягає значення соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства?
3. Охарактеризуйте проблеми українського суспільства початку ХХІ сторіччя.
4. В чому суть та які особливості понятійно-категоріального апарату соціальної роботи?

Інформаційні джерела

1. Введення у соціальну роботу. Навчальний посібник. К.: Фенікс, 2001. 288с.
2. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні. Навч.посібник. Чернігів: ЧДПСТіП, 2007. 98с.
3. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч.посіб. К.: МАУП, 2002. 200с.
4. Соціальна робота в Україні: навч.посібник/ І.Д. Зверева, О.В.Безпалько, С.Я. Марченко та ін.; За заг.ред.: І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 256с.

Тема 2. Теоретико-праксеологічні засади соціальної роботи. Особливості об'єктів, предметів і суб'єктів соціальної роботи

План

1. Взаємозв'язок теорії і практики соціальної роботи.
2. Моделі професійної взаємодії в соціальній роботі.
3. Основні напрямки теоретичних концепцій.
4. Особливості формування теорій соціальної роботи.
5. Соціономічні та різнопредметні теорії та концепції.
6. Підходи до класифікації суб'єктів соціальної роботи.

Особливості підготовки до заняття

Важливим завданням даного семінарського заняття є формування наукових уявлень у здобувачів стосовно взаємозв'язку теорії та практики соціальної роботи, а також поглиблення та систематизація знань щодо визначення об'єктів, предмета та суб'єктів соціальної роботи на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

При висвітленні першого питання варто звернутись до існуючої моделі професійної взаємодії в соціальній роботі, на основі чого охарактеризувати основні напрямки теоретичних концепцій, котрі пояснюють дану модель, та/або покликані сприяти певних проблем, що виникають в ході професійної взаємодії в соціальній роботі.

Друге питання покликано розкрити особливості формування теорій соціальної роботи на основі практичного досвіду цього виду діяльності, а також продемонструвати можливості застосування теоретичних положень для пояснення тих чи інших аспектів професійної діяльності соціального працівника, соціальної та іншої проблематики особистості, ціннісних аспектів тощо. Причому, у відповідях здобувачі повинні навести конкретні приклади практичного значення соціономічних та/або різнопредметних теорій та концепцій.

Відповідь на третє питання семінарського заняття передбачає розгляд особливостей визначення об'єкта та предмета соціальної роботи. Варто навести думки різних авторів щодо тих, хто входить до групи об'єктів соціальної роботи та пояснити, в чому причина та суть дискусії, що проводиться науковцями у зв'язку з даною науковою проблемою.

Основний зміст четвертого пункту плану семінарського заняття включає інформацію, що стосується характеристики різних підходів до класифікації суб'єктів соціальної роботи. Представляють інтерес класифікації, розроблені авторами за різними критеріями, зокрема: за критеріями рівня діяльності, за організаційними критеріями, за критеріями підпорядкованості тощо. Також слід навести приклади суб'єктів соціальної роботи за всіма визначеними критеріями та вказати, які підходи до класифікації імпонують найбільше і пояснити чому.

Стосовно рефератів, то для підготовки першої теми слід звернутися до джерел, що містять інформацію про зміст та особливості застосування вказаних різнопредметних концепцій в соціальній роботі, а також навести приклади щодо їх ролі в соціальній роботі. При розритті другої Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань варто озвучити погляди науковців (зокрема, представників соціальної філософії та соціології) щодо визначення основних методологічних дефініцій гуманітарних наук – об'єкта, предмета та суб'єкта. Третій реферат покликаний доповнити інформацію про функціонуєчі в суспільстві суб'єкти соціальної роботи, їх організаційну структуру, особливості діяльності тощо.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Охарактеризуйте основні підходи до визначення об'єктів соціальної роботи.
2. Здійсніть порівняльну характеристику понять «об'єкт», «предмет» та «суб'єкт» соціальної роботи.
3. Охарактеризуйте предмет соціальної роботи.
4. Перерахуйте основні групи суб'єктів соціальної роботи в Україні.

Інформаційні джерела

1. Введення у соціальну роботу. Навчальний посібник. К.: Фенікс, 2001. 288с.
2. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні. Навч.посібник. Чернігів: ЧДПСТіП, 2007. 98с.
3. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч.посібн. – 2-ге вид., доп. і випр. К.: МАУП, 2003. 168 с.
4. Офіційний веб-сайт Міністерства праці та соціальної політики України. Доступний з <http://mlsp.kmu.gov.ua>.
5. Офіційний веб-сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. доступний з <http://www.kmu.gov.ua/sport/control>.
6. Семигіна Т. Між минулим і майбутнім: українське суспільство в час трансформацій // Соціальна політика і соціальна робота. 2001. № 3 (19). с.22-40.
7. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч.посіб. К.: МАУП, 2002. 200с.
8. Соціальна робота в Україні: навч.посібник/ І.Д. Зверева, О.В.Безпалько, С.Я. Марченко та ін.; За заг.ред.: І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 256с.
9. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома та ін. За заг.ред. В.М. пічі. К.: «Каравела», Львів: «Новий світ-2000», 2002. 480с.
10. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навч.посібник. К.: КНЕУ, 2000. – 212с.

Тема 3. Сутність та класифікація основних моделей соціальної роботи

1. Проблеми становлення теоретичної та методологічної бази сучасної соціальної роботи.
2. Моделювання в соціальній роботі.
3. Основні види моделей діяльності соціального працівника.
4. Характеристика цілей і завдань соціального моделювання.
5. Вимоги до моделей соціальних явищ і процесів.
6. Методи прогнозування та моделювання в соціальній роботі.
7. Основні типи моделей. Проблеми соціального моделювання..

Особливості підготовки до заняття

Основна мета даного семінарського заняття полягає в тому, щоб сприяти формуванню у здобувачів наукових уявлень про особливості та значення застосування методу моделювання в соціальній роботі, а також про основні види моделей діяльності соціальних працівників в певних соціальних ситуаціях.

Власне, підготовка першого запитання семінарського заняття і передбачає актуалізацію знань стосовно визначення поняття та змісту методу моделювання в соціальній роботі. Слід зупинитися на характеристиці цілей та завдань соціального моделювання, основних вимог до моделей соціальних явищ та процесів, навести приклади застосування методів прогнозування та моделювання в соціальній роботі.

Для розкриття другого запитання варто зосередити увагу на недостатності розробки та досвіду використання методу моделювання стосовно соціально спрямованої діяльності, розкрити особливості розуміння моделювання в теорії соціальної роботи та інших соціально спрямованих галузях знань, а також коротко розповісти про основні види (типи) моделей: прогностичні, пізнавальні, моделі бажаного (запланованого) стану та визначити проблеми соціального моделювання як багатоаспектного та комплексного дослідження. Дуже добре, якщо здобувачі при відповіді на це запитання зможуть навести приклади моделювання соціальних процесів таких, наприклад, як зайнятість, демографічний розвиток тощо.

Зміст третього пункту семінарського заняття присвячений аналізу основних типів моделей соціальної роботи за галузями знань та теоріями, що в них використовуються: соціолого-орієнтовані, психолого-орієнтовані та комплексно-орієнтовані. Доречним буде, щоб здобувачі навели приклади різноманітних моделей в межах кожної з груп, а також розповіли про типові ситуації в соціальній роботі, де дані моделі використовуються. Приміром, при висвітленні особливостей соціолого-орієнтованих моделей можна зупинитись на особливостях соціально-радикальної моделі (зосередившись на значенні цієї моделі в аспекті захисту прав людини), моделі життя екологічної теорії (з прикладами стосовно ролі цієї моделі в умовах соціальної адаптації особистості), соціалістичної моделі та особливостях її розвитку у скандинавських країнах. В ході аналізу психолого-орієнтованих моделей правильно буде висвітлити роль психодинамічних моделей як таких, що сприяли започаткуванню соціальної роботи як професійної діяльності, гуманістичної та екзистенційної моделей, котрі, власне, визначають базові принципи діяльності соціальних працівників тощо.

При підготовці рефератів здобувачі повинні пригадати міжпредметні зв'язки з навчальними курсами «Соціологія» та «Методика та технологія соціальної роботи». Зокрема використати матеріали стосовно характеристики методів прогнозування та моделювання, виділити основні проблеми формування прогнозів і моделей соціальних явищ та процесів, а також зосередити увагу на необхідності застосування системного підходу та системного методу в моделюванні соціальних процесів (приміром,

звернувшись до характеристики теорії систем та її особливостей в аспекті соціальної роботи).

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Які Ви знаєте моделі соціальної роботи? Коротко опишіть підходи до їх класифікації.
2. Охарактеризуйте соціально-радикальну модель соціальної роботи. Наведіть приклади її застосування в практиці соціальних працівників.
3. В чому суть психодинамічної моделі соціальної роботи? Наведіть приклади застосування цієї моделі.
4. Когнітивна модель соціальної роботи і її застосування в практиці соціальних працівників.
5. Охарактеризуйте сутність та особливості застосування в різних країнах соціалістичної (марксистської) моделі соціальної роботи.
6. В чому полягають особливості гуманістичної моделі соціальної роботи? Наведіть приклади застосування цієї моделі в практиці соціальних працівників.
7. Проаналізуйте зміст та особливості використання соціально-педагогічної моделі соціальної роботи.
8. В чому полягає зміст інтегрованого (системного) підходу в сучасній соціальній роботі?
9. Охарактеризуйте соціальну роботу як навчальну дисципліну.
10. Проаналізуйте особливості та проблеми розвитку соціальної роботи в Україні.

Інформаційні джерела

1. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні. Навч.посібник. Чернігів: ЧДПСТіП, 2007. 98с.
2. Кривоконь Н.І. Розвиток теоретико-праксеологічних засад соціальної роботи як важливий чинник вдосконалення діяльності соціальних служб в Україні/ Діяльність соціальних служб в Україні: досвід та шляхи вдосконалення соціальної роботи. Збірник матеріалів круглого столу (29 березня 2006 року). Чернігів. «Видавництво «Чернігівські береги», 2006. с.76-81.
3. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч.посібн. – 2-ге вид., доп. і випр. К.: МАУП, 2003. 168 с.
4. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома та ін. За заг.ред. В.М. Пічі. К.: «Каравела», Львів: «Новий світ-2000», 2002. 480с.

Тема 4. Україна як соціальна держава. Поняття «держави загального добробуту»

1. Характеристика ознак соціальної держави.
2. Теоретико-методологічні засади розвитку, цілі та пріоритети соціальної держави.
3. Роль соціальної роботи у формуванні соціальної держави.
4. Держава загального добробуту. Основні функції та моделі соціальної держави.
5. Соціал-демократична модель. Консервативна модель. Ліберальна модель.
6. Формування України як держави загального добробуту.
7. Передумови та перспективи розвитку України як соціальної держави.

Особливості підготовки до заняття

Метою даного семінарського заняття є формування системи знань стосовно ознак, характеристик, принципів та проблем функціонування соціальної держави та держави загального добробуту. Зокрема, важливим завданням є акцентування уваги на особливостях розвитку України як соціальної держави та проблем формування вітчизняної держави по даному типу.

Перше питання семінарського заняття стосується характеристики тих ознак, котрі визначають Україну як соціальну державу. При підготовці по даному пункту важливо звернутися до Конституції України, інших правових та суспільно значимих джерел, котрі висвітлюють теоретико-методологічні засади розвитку, цілі та пріоритети соціальної держави. Особливу увагу слід приділити окресленню ролі соціальної роботи у формуванні будь-якої соціальної держави взагалі та України як соціальної держави зокрема.

При відповіді на друге запитання семінару слід зосередитись на змісті та дискусійності самого поняття «держави загального добробуту» у наукових джерелах. Доцільно буде запропонувати декілька визначень даного поняття, порівняти їх між собою та зробити власні висновки стосовно особливостей їх розуміння та застосування. Крім того, можна також перерахувати основні функції та коротко охарактеризувати основні моделі держави загального добробуту (соціал-демократичну, консервативну та ліберальну – за Г.Еспін-Андерсон). Правильним було б також вказати на існуючі відмінності між поняттями «соціальна держава» та «держави загального добробуту».

Характеристиці основних проблем формування України як держави загального добробуту присвячене третє питання семінарського заняття. Передбачається, що здобувачі зможуть окреслити ті протиріччя, що стоять на заваді розвитку нашої держави у напрямку загального добробуту, а також спробують виділити ті передумови, котрі на їх думку, сприятимуть ствердженню України як соціальної держави в усіх контекстах.

Підготовка рефератів допоможе більш глибоко усвідомити зміст та особливості понять «соціальна держава» та «держави загального добробуту», а також проаналізувати існуючий історичний та міжнародний досвід розбудови такого типу держав. Крім того, цікавим буде ознайомитись із розробленою вітчизняними науковцями концепцією розвитку України як соціальної держави.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Які існують шляхи регулювання соціальних відносин у суспільстві?
2. Здійсніть порівняльну характеристику понять «соціальна держава» та «держави загального добробуту».
3. Які основні принципи держави загального добробуту?
4. Дайте стислий аналіз програми дій уряду стосовно розвитку та реформування соціальної сфери в Україні на сучасному етапі.

5. Перерахуйте основні нормативні документи, що регламентують дії уряду щодо розвитку соціальної сфери.
6. Окресліть сутність реформ у сфері освіти та науки в Україні на період до 2014 року.
7. Охарактеризуйте зміст соціальної політики держави щодо соціального захисту та соціального страхування на найближчі роки.
8. Визначте найбільш гострі соціальні проблеми українців, зумовлені розвитком світової фінансово-економічної кризи.
9. Які основні завдання стоять перед працівниками соціальної сфери в умовах кризи в суспільстві?
10. Назвіть рекомендації, які допоможуть соціальним працівникам в умовах протікання економічної та фінансової кризи в країні успішно виконувати діяльність по реалізації соціальної політики

Інформаційні джерела

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: „Україна”, 1996. – 56с.
2. Держава загального добробуту: проблеми і перспективи: Збірник матеріалів вузівської науково-практичної конференції/ За ред. Канд.пед.наук Зайченко Н.І. Чернігів: видавництво ЧДПСТіП, 2008. 68 с.
3. Ільчук Л.І., Сивак А.В., Супруненко А.П. Концепція соціальної держави України (проект): Центр перспективних соціальних досліджень, 2004 // Доступний з <http://cpsr.org.ua/?pr=9&id=131>.
4. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні. Навч.посібник. Чернігів: ЧДПСТіП, 2007. 98с.
5. Офіційний веб-сайт Міністерства праці та соціальної політики України. Доступний з <http://mlsp.kmu.gov.ua>.
6. Попович Г.М. Моделі соціальної політики і соціальна практика. // Доступний з: <http://www.socwd.uzhgorod.ua/>.
7. Шевчук П.І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400с.

Тема 5. Характеристика суб'єктів соціальної політики держави в умовах сьогодення. Методи аналізу соціальної політики держави

1. Основні підходи до соціальної політики.
2. Об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на реалізацію соціальної політики.
3. Проблеми реалізації соціальної політики в Україні на сучасному етапі.
4. Суть і структура соціальної сфери держави.
5. Роль та місце громадських організацій в процесі формування соціальної політики.
6. Основні методи аналізу соціальної політики.

Особливості підготовки до заняття

Тематика даного семінарського заняття присвячена аналізу основних завдань та чинників сучасної соціальної політики як механізму реалізації принципів соціальної держави.

При висвітленні першого запитання слід зосередити увагу на визначенні мети, принципів та завдань соціальної політики. Варто зупинитися на характеристиці суспільних відносин, регулювання яких виступає одним із найбільш значимих завдань соціальної політики, а також детально висвітлити особливості принципів соціальної політики в умовах формування ринкових відносин.

Проблемам успішності реалізації соціальної політики присвячене друге питання семінарського заняття. Причому, здобувачам необхідно проаналізувати як мінімум два основні підходи до впровадження соціальної політики – соціальний та суто ринковий, а також зосередитись на розгляді об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на реалізацію соціальної політики. Важливим уявляється те, щоб здобувачі зробили висновки стосовно проблем реалізації соціальної політики в Україні на сучасному етапі розвитку та регулювання соціальних відносин та навели конкретні приклади, що демонструють зазначені труднощі.

При підготовці третього запитання семінару необхідно здійснити аналіз існуючих підходів до визначення змісту соціальної політики. Адже від того, на що спрямована соціальна політика та який зміст вкладається в саме поняття великою мірою залежить успішність розвитку самої держави та благополуччя її громадян. Зокрема, можна розпочати із наведення декількох визначень різними авторами поняття «соціальна політика», котрі розкривають особливості та різні сторони даного соціального феномену. Потім потрібно коротко проаналізувати основні напрямки та функції соціальної політики в державі, що виголосила себе соціальною. Доцільно було б навести приклади порівняльної характеристики нормативних документів, що визначали соціальну політику держави останні 10-15 років.

Реферати по даній темі передбачають більш глибокий аналіз теоретико-методологічних проблем формування та реалізації соціальної політики. Зокрема, в при підготовці першого реферату, можна висвітлити структурну систему соціальної політики соціальної держави, а саме її економічний, правовий, культурний, демографічний, національно-етнічний та інші аспекти, а також розуміння поняття в широкому та вузькому розумінні.

При розкритті другої теми реферату необхідно використати дані періодики та інтернет-ресурсів, котрі демонструють проблеми у формуванні та реалізації соціальної політики держави в умовах соціально-політичних та соціально-економічних трансформацій. Зокрема, це може стосуватись як проблем планування та визначення механізмів виконання соціальних програм, так і визначення пріоритетів в залежності від політичної кон'юнктури.

Третій реферат передбачає актуалізацію міжпредметних зв'язків із навчальними дисциплінами «Історія соціальної роботи» та «Міжнародний досвід соціальної роботи». Так, здобувачі можуть охарактеризувати залишкову модель соціальної політики Англії 16-17 сторіччя, державно-перерозподільчу модель соціальної політики Німеччини, моделі індустріально-економічного розвитку тощо.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Чим характеризується соціальна політика соціальної держави?
2. Назвіть та коротко охарактеризуйте умов, що впливають на успішність реалізації соціальної політики в державі.
3. Здійсніть порівняльну характеристику понять «соціальна робота» та «соціальна політика».
4. Поясніть, як тлумачиться поняття соціальної політики в широкому та вузькому розумінні.
5. В чому суть основних напрямків соціальної політики держави, що виголосила себе соціальною? Наведіть приклади реалізації різних напрямків соціальної політики в Україні.

Інформаційні джерела

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: „Україна”, 1996. 56с.
2. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
3. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні. Навч.посібник. Чернігів: ЧДПСТіП, 2007. 98с.
4. СемигінаТ. Соціальна політика: історія та сучасний розвиток [монографія] / К.: Агентство Україна, 2008. 196 с.
5. Семигіна Т. В. Порівняльна соціальна політика: навч. посібн. К.: МАУП, 2005. – 276 с.
6. Семигіна Т. В.Класифікація держав загального добробуту за Еспінг-Андерсена і подальший розвиток теоретичного обґрунтування соціальної політики // Гілея. 2014. Вип. 86. С. 356-360.
7. Офіційний веб-сайт Міністерства праці та соціальної політики України. Доступний з <http://mlsp.kmu.gov.ua>.
8. Попович Г.М. Моделі соціальної політики і соціальна практика. // Доступний з: <http://www.socwd.uzhgorod.ua/>.
9. Шевчук П.І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400с.

Тема 6. Поняття про соціальну безпеку громадян.

1. Соціальний захист та соціальне забезпечення громадян.
2. Механізми та складові соціальної безпеки держави.
3. Зміст понять «соціальна безпека», «соціальна небезпека», «соціальна захищеність».
4. Основні об'єкти соціальної безпеки в суспільстві.
5. Основні структурні компоненти, що належать до складу механізму забезпечення соціальної безпеки.
6. Модель «людська безпека».

Особливості підготовки до заняття

Основною метою даного семінарського заняття є висвітлення проблем, пов'язаних із поняттями соціального захисту та соціального забезпечення, а також характеристика основних механізмів та складових соціальної безпеки держави.

При підготовці по першому питанню варто визначитися зі змістом понять «соціальна безпека», «соціальна небезпека», «соціальна захищеність», охарактеризувати основні об'єкти соціальної безпеки в суспільстві та пояснити, чому дані поняття великою мірою визначають зміст та підходи сучасної соціальної політики та соціальної роботи. Крім того, доречним буде також розгляд основних структурних компонентів, що належать до складу механізму забезпечення соціальної безпеки.

Третє та четверте запитання присвячені характеристиці соціального захисту та соціального забезпечення як категорій теорії соціальної роботи та функціонуючої системи. Необхідно навести декілька існуючих визначень цих понять, порівняти їх та виділити основні аспекти аналізу. Окремо слід зупинитися на виділенні основних принципів соціального захисту в державі, а також охарактеризувати функції соціального захисту та особливості їх реалізації в нашому суспільстві. Насамкінець бажано перерахувати основні складові та напрямки соціального захисту в державі, такі як соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги тощо, а також навести приклади стосовно діяльності по реалізації зазначених напрямків соціального захисту населення.

Реферати повинні посилювати глибину засвоєння здобувачами знань щодо соціальної безпеки та соціального захисту, а також сприяти визначенню ролі та місця даних феноменів на сучасному етапі розвитку суспільних відносин в Україні. Зокрема, при підготовці першого реферату потрібно охарактеризувати основні напрямки та зміст національної безпеки та наголосити на особливому значенні соціальної безпеки в системі національного розвитку. Другий реферат повинен містити актуальну інформацію стосовно напрямків діяльності держави по підсиленню соціальної захищеності громадян в умовах економічної та фінансової кризи.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Перерахуйте основні методи аналізу соціальної політики держави. Наведіть приклади їх застосування в Україні.
2. В чому суть проблеми аналізу соціальної політики держави?
3. Назвіть складові та принципи національної безпеки держави.
4. Які виникають проблеми системи соціального захисту населення в умовах розвитку фінансово-економічної кризи.

Інформаційні джерела

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: „Україна”, 1996. 56с.
2. Актуальні проблеми соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Н.Б. Отрешко, С.В. Толстоухова, Л.А. Литва, І.М. Чернін, С.В. Пасічніченко, Ткач, Ю.С. Фіголь. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 222с.
3. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія; Ін-т демо-графії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с
4. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. Доступний з <http://me.gov.ua>.
5. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч.посіб. К.: МАУП, 2002. 200с.

Тема 7. Соціально-економічні показники розвитку України

1. Аналіз показників соціально-економічного розвитку держави на сучасному етапі з точки зору соціальної безпеки.
2. Підходи до визначення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення».
3. Принципи, функції та складові системи соціального захисту в державі.

Особливості підготовки до заняття

Основною метою даного семінарського заняття є висвітлення проблем, пов'язаних із поняттями соціального захисту та соціального забезпечення, а також характеристика основних механізмів та складових соціальної безпеки держави.

При підготовці по першому питанню варто ознайомитись із основними показниками соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі. Для цього необхідно відвідати сайт Міністерства економіки та Міністерства соціальної політики. Важливість цього аналізу полягає в отриманні інформації стосовно проблем, що виникають в суспільстві при здійсненні соціальної політики та розвитку соціальної сфери й економіки держави. Особливо треба підкреслити про нерозривність зв'язку економічних та соціальних показників суспільного розвитку в аспекті соціальної безпеки та соціальної захищеності.

Друге та третє запитання присвячені характеристиці соціального захисту та соціального забезпечення як категорій теорії соціальної роботи та функціонуючої системи. Необхідно навести декілька існуючих визначень цих понять, порівняти їх та виділити основні аспекти аналізу. Окремо слід зупинитися на виділенні основних принципів соціального захисту в державі, а також охарактеризувати функції соціального захисту та особливості їх реалізації в нашому суспільстві. Насамкінець бажано перерахувати основні складові та напрямки соціального захисту в державі, такі як соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги тощо, а також навести приклади стосовно діяльності по реалізації зазначених напрямків соціального захисту населення.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Складові та принципи національної безпеки держави.
2. Активна та пасивна спрямованість соціального захисту.
3. Формування сучасних систем соціального захисту та роль міжнародних організацій у цьому процесі.
4. Складіть структуру системи соціального захисту населення України.
5. Які найсучасніші зміни у соціальній сфері України Ви можете відзначити.
6. Які позитивні зміни в обслуговуванні різних груп клієнтів можна виділити.

Інформаційні джерела

1. Актуальні проблеми соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Н.Б. Отрешко, С.В. Толстоухова, Л.А. Литва, І.М. Чернін, С.В. Пасічніченко, Ткач, Ю.С. Фіголь. За ред. А.О. Ярошенко. К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 222с.
2. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія.; Ін-т демо-графії тасоціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с
3. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України [монографія] Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
4. Огаренко Т.О. Соціально-правові регулятори українського суспільства: [монографія] Запоріжжя: КПУ, 2012. 240 с.

Тема 8. Характеристика бідності як соціальної проблеми.

1. Визначення нагальних соціальних проблем: малозабезпеченість та бідність.
2. Аналіз основних критеріїв та показники, що виступають індикаторами бідності.
3. Основні нормативні документи, котрі регламентують дані процеси.
4. Актуальний досвід по вирішенню та/або пом'якшенню проблеми бідності.
5. Проблеми дієвості/ результативності нормативних документів.
6. Соціальна допомога як одного із шляхів пом'якшення бідності.

Особливості підготовки до заняття

Тематика даного семінарського заняття присвячена аналізу понять бідність та малозабезпеченість.

При висвітленні першого запитання слід зосередити увагу на визначені дефініцій «бідність» та «малозабезпеченість». Варто охарактеризувати існуючі підходи, до даних соціальних проблем.

Аналізу основних критеріїв та показників присвячене друге питання семінарського заняття. Звернути увагу на те, що існує низка способів визначення і встановлення ступеня бідності. І можливість використання різних способів збору та аналізу статистичних даних дає можливість визначити і встановлення рівня бідності, і призводить до встановлення різних підходів у боротьбі з бідністю. Бідність, зазвичай, поділяється на абсолютну або відносну бідність. В обох випадках визначено поріг бідності, або межу бідності, а люди, які знаходяться нижче цієї межі, вважаються бідними.

При підготовці третього запитання семінару необхідно здійснити аналіз існуючих нормативних документів, які регулюють це питання. Ознайомитись не тільки з українськими, а й з міжнародними документами.

Четверте питання треба присвятити розкриттю досвіду вирішення та пом'якшення проблеми бідності та малозабезпеченості. Знайти реальні кейси вирішення проблеми, а також повязати права людини і бідність. А також звернути увагу на діяльність Ради Європи в цьому аспекті.

П'яте та шосте питання також пов'язане з вирішенням проблеми бідності, але вже конкретніше приділити увагу прийнятим нормативним документам та обґрунтувати, чи соціальна допомога є дієвим інструментом.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Бідність у сучасному світі
2. Бідність в Україні
3. Бідність як суспільно-історичне явище
4. Ознайомтесь із звітом Юнісеф та зробіть доповідь <https://www.unicef.org/ukraine/child-poverty-and-disparities-ukraine?fbclid=IwAR3KjdZJJBujxdYKTQUkZRHNeZ8zQDdvrC4xAqTTiz49O5v9qysqKJkhRoA>

Інформаційні джерела

1. Європейська конвенція про соціальне забезпечення: конвенція, Міжнародний документради Європи (від14.12.1972 р.)
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії» (від05.10.200р.)
3. Закон України «Бюджетний кодекс України» (від 08.07.2010 р.)
4. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» (від 03.07.1991 р.)

5. Закон України «Про межу малозабезпеченості: Закон України» (від 04.10.1994 р.)
6. Закон України «Про прожитковий мінімум» (від 15.07.1999 р.)
7. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1994 р.).
8. Закон України «Про соціальні послуги» (від 19 червня 2020 р)
9. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України [монографія] / Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
10. Корецька С.О. Соціальна політика України: теорія, методологія і механізми реалізації [монографія] Донецьк: Юго-Восток, 2010. 445 с.
11. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія ; Ін-т демо-графії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с

Тема 9. Гуманітарна політика України: методологія, теорія, практика

1. Методологічні аспекти гуманітарної політики.
2. Суть, зміст, структура та головні напрямки реалізації гуманітарної політики в Україні.
3. Першочергові завдання державної гуманітарної політики.

Особливості підготовки до заняття

При підготовці до першого питання необхідно звернути увагу на визначення державної гуманітарної політики та міжнародної гуманітарної політики. Також звернути увагу на те, що із сутністю гуманітарної політики тісно пов'язана дефініція «гуманітарний потенціал нації».

Друге питання присвячено детальному розгляду структури, головних напрямів гуманітарної політики. Коротко охарактеризувати культурну сферу, сферу освіти, охорони здоров'я, науки, релігійну сферу та політику у сфері туризму, спорту та фізичної культури. Також приділити увагу принципам гуманітарної політики.

Третє питання стосується першочерговим завданням, які стоять в Україні в сфері гуманітарної політики. Що саме зараз актуально, на що звертають уваги більше, на що менше. Які завдання вирішуються швидко і за рахунок чого.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Що таке гуманітарна політика держави?
2. Які проблеми має гуманітарна політика?
3. Які особливості такої політики в інших країнах?
4. Які завдання стоять перед гуманітарною політикою в Україні?
5. У чому полягає відмінне та спільне між гуманітарною та соціальною політикою?
6. Які основні принципи гуманітарної політики?

Інформаційні джерела

1. Бех В. П. Гуманітарна політика держави – засіб досягнення злагоди в громадянському суспільстві [Електронний ресурс]// Український центр політичного менеджменту. Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/>.

2. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. К., 2002.

3. Гуманітарна політика Української держави в новітній період : [монографія] / За ред. С. І. Здіорука. К. : НІСД, 2006. 403 с.

4. Лукашевич М. П. Гуманітарна політика в Україні : [навч.- метод. розробка] / К. : ШК ДСЗУ, 2010. 30 с.

6. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко ; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. К. : Генеза, 2004. 736 с.

Тема 10. Соціальна сфера, її складові

1. Соціально-економічна роль соціальної сфери.
2. Освітній сектор соціальної сфери країни.
3. Система охорони здоров'я як базова соціальна сфера.
4. Інші галузі соціальної сфери.
5. Моделі політики розвитку соціальної сфери.

Особливості підготовки до заняття

На перше питання необхідно дати характеристику основних галузей соціальної інфраструктури та обґрунтувати їхнє значення для розвитку господарства. Охарактеризувати соціально-економічний рівень розвитку галузей.

Друге питання присвятити освітньому сектору. Розкрити його особливості та можливості розвитку. Окреслити, які зміни відбулися за останні роки і проаналізувати їх перспективу. Третє питання стосується сфери охорони здоров'я та його реформам за останній час.

В третьому питанні спробувати порівняти розвиток соціальної інфраструктури в Україні з іншими країнами світу. І останнє питання присвячене розгляду моделей розвитку соціальної сфери та їх порівняльної характеристики.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Що включає в себе соціальна сфера
2. Який сучасний стан соціальної сфери
3. Як пов'язана соціальна сфера і соціальна політика
4. Які реформи відбулися в соціальній сфері останнім часом

Інформаційні джерела

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. №385 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.
2. Кінаш І.П. Соціальна сфера як ресурс сталого розвитку / І.П. Кінаш [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/3бїрник/2012-1/Кінаш.pdf>.
3. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Куценко В.І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: [монографія] / В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук. Київ: Оріони, 2005. 400 с. С. 340.

Тема 11. Якість життя населення

1. Якість життя та фактори, що на нього впливають.
2. Зарубіжний досвід вимірювання якості життя: можливості міжнародних порівнянь.
3. Досвід виміру окремих компонентів якості життя населення в Україні.

Особливості підготовки до заняття

При підготовці відповіді на перше питання, необхідно дати визначення якості життя та врахувати існуючі фактори, що на нього впливають.

На друге питання необхідно проаналізувати зарубіжні підходи вимірювання якості життя та пошук критеріїв і показників якості життя населення, які дозволяють органам державної і регіональної влади регулювати процеси формування і підвищення якості життя населення. Спираючись на тлумачення якості життя врахувати, що його критерієм є якість особистого, громадського, сімейного та трудового життя.

Третє питання присвячене виміру якості життя в Україні. Слід звернути уваги, що враховує наша держава при визначенні якості життя та які перспективи покращення цих показників.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Що таке якість життя
2. Як виміряти якість життя
3. Як пов'язані якість життя і потреби людини
4. Від чого залежить якість життя населення

Інформаційні джерела

1. Дарченко Н.Д., Рижиков В.С., Сьсков О.Л., Мікрюков О.М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник. .К Центр учбової літератури, 2007. – 252 с.
2. Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь. К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2013. 50 с.
3. Риндзак О. Т. Якість життя населення: концептуалізація поняття. Modern Economics. 2021. № 29(2021). С. 151-155.

Тема 12. Розвиток соціальних послуг в Україні

1. Міждисциплінарний зміст поняття «Соціальні послуги».
2. Соціально-психологічний аналіз надання соціальних послуг як професійної діяльності.
3. Сучасний стан і перспективи розвитку соціальних послуг в Україні.
4. Складові моделі соціально-психологічного забезпечення розвитку соціальних послуг.

Особливості підготовки до заняття

Перше питання присвячене розкриттю дефініції «соціальні послуги» та міждисциплінарному змісту цього поняття. Особливо треба звернути увагу на Закон України «Про соціальні послуги». Окрему увагу необхідно приділити саме Стандартам надання соціальних послуг та розібратися в їх переліку.

Аналізу соціально-психологічного аспекту надання соціальних послуг присвячене друге питання теми. Також звернути увагу на оптимізація процесу та результату їх надання та досягнення змін у життєвих ситуаціях клієнта. А також створення безпечних умов взаємодії.

В третьому питанні доцільно було б розглянути сучасний стан надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Та визначити основні перспективи їх реформ.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Соціальна допомога та соціальні послуги як складові соціального захисту населення
2. Проблеми оцінки та вимірювання соціальних послуг
3. Історичний та міжнародний досвід організації соціального страхування

Інформаційні джерела

1. Коломінський Н. Л. Соціально-психологічне забезпечення діяльності соціальної служби / Н. Л. Коломінський // Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування та ефективного функціонування : матеріали науково-практичної конференції (12 травня 2005 року, м. Черкаси) / ред. кол. : В. В.Москаленко, Н. І. Кривоконь, Н. М. Дембицька. К. : Фенікс, 2005. С. 34.
2. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічне забезпечення соціальної роботи : [монографія]. Х : ФОП Олійник, 2011. 480 с.
3. Криковонь Н.І. Концепція соціально-психологічного забезпечення розвитку соціальних послуг в Україні. пробоєми соціальної роботи. №1. 2013. с. 90-96

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Тема 13. Самовдосконалення та волонтерська діяльність у формуванні професійної самосвідомості соціальних працівників

1. Основні напрямки самовдосконалення майбутніх працівників.
2. Професійне самовдосконалення майбутніх працівників.
3. Формування професійної компетенції.
4. Професійна адаптація та побудова кар'єри.
5. Основні складові професійного досвіду соціальних працівників.
6. Основні мотиви волонтерської допомоги, її значення, можливостей та шляхів здійснення.

Особливості підготовки до заняття

Підготовка рефератів за визначеною тематикою передбачає поглиблений аналіз можливостей отримати практичні навички в ході підготовки соціальних працівників. Перший реферат повинен містити інформацію про накопичений в ході професійної підготовки досвід проходження практики в конкретній установі. Варто вказати на позитивні та негативні моменти, поділитися думками щодо оптимізації процесу проходження практики.

Другий реферат надасть можливість студентам проаналізувати систему практичного навчання та висловити побажання стосовно її вдосконалення у нашому навчальному закладі.

Важливою можливістю отримати практичний досвід і при цьому здійснювати добродійні дії вважається волонтерство. Третій реферат передбачає висвітлення основних чинників, що спонукають студентів до волонтерської діяльності. Такі дані можна отримати власноруч в результаті виконання індивідуального завдання/ дослідження та презентації отриманих даних у вигляді реферату.

Про основні волонтерські організації певного регіону (за вибором студента) можна повідомити при презентації четвертого реферату. Така інформація буде цікавою для студентів, як з етичної, так і з практичної точок зору.

Питання для самоперевірки та аудиторного контролю знань

1. Зарубіжний досвід формування навичок практичної соціальної роботи у студентів.
2. Правові основи здійснення добродійної діяльності.
3. Структура волонтерських організацій та особливості їх взаємодії з органами місцевого самоврядування.

Інформаційні джерела

1. Захаріна М. І. Щодо проблеми визначення особливостей морально-етичних якостей спеціалістів із соціальної роботи в Україні // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. 2012. № 1 (1). С. 24-30.

2. Децюк Т. М. Формування професійних компетенцій здобувачів вищої освіти в позааудиторній роботі університету: теорія і практика : монографія. Тернопіль : ТОВ «Терно-граф», 2020. 228 с.

3. Децюк Т. М. Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з сім'ями в умовах ЗВО // Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю (м. Суми, 01-02 черв. 2021 р.). Суми : ФОП Цьома С. П. С. 180-182.

4. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи соціального захисту населення. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. 19.00.05. К., 2002. 232 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Україна, 1996. 56с.
2. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 42. Ст. 213.
3. Про соціальні послуги: Закон України (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. 2020. №45. Ст.358.
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 968-IV (968-15) // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45. Ст.359.
5. Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України, Державного комітету статистики України та Національної Академії наук України №171/238/100/149/2нд від 05.04.2002
6. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 року №879 // Офіційний вісник України 2006 р. – № 26. – Ст. 1898.
7. Сімейний кодекс України // Голос України. 2002. № 38 (2789). С.8-15.
8. Апопій В. В. Організація і технологія надання послуг: навч. посіб. / Апопій В. В., Олесин І.Ю., Шутовська Н.О., Футало Т.В.; за ред. В. В. Апопія. К.: Академія, 2006. 312 с.
9. Бех В. П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти // Соціальна робота на початку ХХІ століття: проблеми теорії та практики: матеріали доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції 29-31 жовтня 2002 року. К., 2002. 29-47.
10. Бідність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
11. Васильєв В. В. Формування професійного потенціалу керівника районного управління праці та соціального захисту населення: навч.посібник / В.В. Васильєв. 2-ге вид., переробл. і доп. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2009. 360с.
12. Введення у соціальну роботу: навчальний посібник. К.: Фенікс, 2001. 288 с.
13. Глобальні тенденції у сфері зайнятості – 2007: щорічна доповідь Міжнародної організації праці (МОП) [Електронний ресурс]. –Режим доступу: [http:// www.ilo-ceet.hu/](http://www.ilo-ceet.hu/).
14. Держава загального добробуту: проблеми і перспективи: збірник матеріалів вузівської науково-практичної конференції / за ред. канд. пед. наук Зайченко Н. І. Чернігів: Видавництво ЧДПСТІП, 2008. – 68 с.
15. Економічний і соціальний розвиток України в 2010 році: здобутки, проблеми, перспективи. Цифри і факти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=60507112.
16. Зайченко І. В. Педагогіка: навчальний посібник для здобувачів вищих педагогічних закладів / Зайченко І. В. К.: Освіта України, 2006. 528с.
17. Ільчук Л. І. Концепція соціальної держави України (проект): Центр перспективних соціальних досліджень. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/?pr=9&id=131>.
18. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з молоддю . К.: УДЦССМ, 2001.
19. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту: навч. Посібник. М. К.: Либідь, 2004. 424 с.
20. Коломінський Н. Л. Соціально-психологічне забезпечення діяльності соціальної служби // Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування та ефективного функціонування: матеріали науково-практичної конференції (12 травня 2005

року, м. Черкаси) / ред. кол.: В. В. Москаленко, Н. І. Кривоконь, Н. М. Дембицька. К.: Фенікс, 2005. С.34.

21. Кравець В. П. Соціальні служби для молоді та демографічне вихованн// Соціальна робота в Україні: теорія та практика: посібник для підвищення кваліфікації працівників центрів соціальних служб для молоді. Ч. 3. / за заг. ред. А. Я. Ходорчук. К.: ДЦССМ, 2002. С.9-31.

22. Кравченко Р. Соціальна робота з розумово відсталими людьми: навч. посібник / Кравченко Р. К.: Віпол, 2001.

23. Кривоконь Н. І. Проблеми моделювання в соціальній роботі на регіональному рівні // Освіта, наука та виробництво у регіональному розвитку: Міжнародний інноваційний форум (м. Чернігів, 21-23 травня 2008 року): матеріали доповідей та виступів. Чернігів: ЧДІЕУ, 2008. С.136-138.

24. Кривоконь Н. І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні: навч. Посібник. Чернігів: ЧДПСТіП, 2007. 98с.

25. Кривоконь Н. І. Професія працівника соціального захисту населення: вимоги та типізація // Практична психологія та соціальна робота. 2000. №4. С. 43-45.

26. Кривоконь Н. І. Розвиток теоретико-праксеологічних засад соціальної роботи як важливий чинник вдосконалення діяльності соціальних служб в Україні // Діяльність соціальних служб в Україні: досвід та шляхи вдосконалення соціальної роботи: збірник матеріалів круглого столу (29 березня 2006 року). Чернігів. Видавництво «Чернігівські береги», 2006. С.76-81.

27. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи соціального захисту населення: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.0. К., 2002. 232 с.

28. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посібн. 2-ге вид., доп. і випр. К.: МАУП, 2003. 168 с.

29. Максименко С. Д. Метод дослідження особистост // Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 7. С.1-8.

30. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури. 2007. 448 с.

31. Москаленко В. В. Теоретико-методологічні засади організації соціально-психологічних служб // Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування та ефективного функціонування: матеріали науково-практичної конференції (12 травня 2005 року, м. Черкаси) / ред. кол.: В. В. Москаленко, Н. І. Кривоконь, Н. М. Дембицька. К.: Фенікс, 2005. С.7.

32. Наснаження: Вакуум у головному напрямку практики // Мюллендер О., Самокерована групова робота: діяльність користувачів з метою наснаження / О. Мюллендер, Д. Уорд; пер. С. Пархоменко, І. Петренко. Київ; Амстердам: Асоціація психіатрів України, 1996. – С. 7-25.

33. Офіційний веб-сайт Державного департаменту України з питань виконання покарань. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/punish/control/>.

34. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу: <http://me.gov.ua>.

35. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua>.

36. Офіційний веб-сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/sport/control>.

37. Офіційний веб-сайт Холодногірської виправно-трудової колонії № 18. – Режим доступу: <http://www.depks.kh.ua/>

38. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) К: Український інститут соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту, 2001. – 242с.

39. Положення про Міністерство соціальної політики України: затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011.
40. Положення про спеціальний будинок-інтернат для престарілих та інвалідів: затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 2 березня 1990 р. № 49.
41. Попович Г. М. Моделі соціальної політики і соціальна практика [Електронний ресурс] Режим доступу: [http:// www.socwd.uzhgorod.ua/](http://www.socwd.uzhgorod.ua/).
42. Семигіна Т. Між минулим і майбутнім: українське суспільство в час трансформацій // Соціальна політика і соціальна робота. 2001. № 3 (19). С. 22-40.
43. Сила Т. І. Значення системного підходу до професійної інтеракції в соціальній роботі у становленні соціальних служб в Україні // Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування та ефективного функціонування: матеріали науково-практичної конференції (12 травня 2005 року, м. Черкаси) / ред. кол.: В. В. Москаленко, Н. І. Кривоконь, Н. М. Дембицька. К.: Фенікс, 2005. С. 586.
44. Сила Т. І. Міждисциплінарний зміст категорії наснаження // Вісник Чернігівського національного педагогічного ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Випуск 82. Серія: психологічні науки: збірник. Т. II. Чернігів: ЧНПУ, 2010. С. 194-197.
45. Сила Т. І. Професійна інтеракція в соціальній роботі: соціально-психологічні особливості взаємодії соціального працівника і клієнта: монографія. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. 241 с.
46. Синдром “професійного вигорання” та професійна кар’єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. – 2-е вид., перероб. та доповн. К.: Міленіум, 2006. 368 с.
47. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 200 с.
48. Соціальна робота в Україні: навч. посібник / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін.; за заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
49. Соціальна робота: технологічний аспект: навчальний посібник / за ред. проф. А. Й. Капської. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 352с.
50. Типове положення про Головне управління праці та соціального захисту населення обласної, Київської міської державної адміністрації і управління праці та соціального захисту населення Севастопольської міської державної адміністрації і про управління праці та соціального захисту населення районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2007 р. № 790.
51. Типове положення про психоневрологічний інтернат: затв. наказом Міністерства соціального захисту населення України від 1 квітня 1997 р. №43.
52. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. К: МАУП, 2004. 368 с.
53. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400с.
54. Empowerment in Practice: Analysis and Implementation 2007. 72 pages. Stock No. 37272/ The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources/>.
55. Empowerment principles of Recovery The Politics of Experience - R.D. Laing August 09, 2009 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://spiritualrecoveries.blogspot.com>.